

УДК 581:712.27

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДЕНДРОФЛОРИ ЗЕЛЕНИХ НАСАДЖЕНЬ МІСТА ЧЕРНІГОВА

Потоцька С.О.

Порівняльний аналіз дендрофлори зелених насаджень міста Чернігова. - Потоцька С.О. - В статті наведено порівняння дендрофлори різних типів насаджень міста Чернігова. На основі проведеного аналізу показано, що дендрофлора різних типів насаджень відрізняється видовим та внутрішньовидовим складом, екологічною, віковою структурою, декоративністю. Основу дендрофлори всіх типів насаджень складають інтродуценти, але значною участю аборигенних видів відрізняються лісопарки та парки, які створені на ділянках із залишками природних лісів. Найвищі ранги показників таксономічного складу культивованої дендрофлори мають насадження території обмеженого користування, зокрема колекція агробіостанції (227 видів, 113 родів, 49 родин).

Ключові слова: дендрофлора, зелені насадження, різні типи насаджень, м. Чернігів.

Адреса: Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка, вул. Гетьмана Полуботка, 53, м. Чернігів, кафедра екології та охорони природи, e-mail: sav-14@mail.ru.

Comparative analysis dendroflora green spaces cities of chernihiv. - Pototska S.A. - The paper presents a comparison of different types of plants dendroflora Chernihiv. From the above analysis shows that different types dendroflora planting different species and intraspecific composition, environmental, age structure, decorative. The basis dendroflora all types of plants are introduced species, but with significant native species and different forest parks, which are created in areas with remnants of natural forests. The highest ranks of taxonomic indicators of cultivated dendroflora planting areas have limited use, particularly Agricultural collection (227 species, 113 genera, 49 families).

Key words: dendroflora, green spaces, different types of plants, Chernihiv.

Adress: Chernihiv State Pedagogical University named after T. Shevchenko, Str. Polubotok Hetman, 53, Chernihiv, Department of Ecology and Environment, e-mail: sav-14@mail.ru.

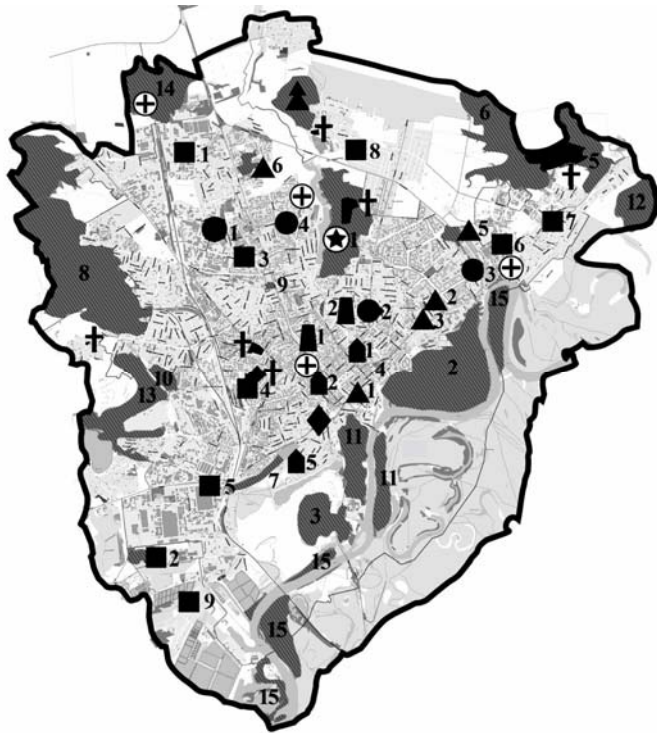
Вступ

Міська система Чернігова виступає як своєрідне поєднання різних ландшафтів, складових середовища та екологічних умов. Стабільність та стійкість міських ландшафтів значною мірою зумовлена станом зелених насаджень, витривалістю видів деревних рослин та їх довговічністю. Згідно з фізико-географічним районуванням (Національний атлас України, 2010) місто Чернігів знаходиться в регіоні Чернігівського Полісся. Основними складовими структури міста Чернігова є території, які зберегли близький до природного характер – це ділянки, що мають зелені насадження та прибережні смуги природних водойм. У межах Чернігова такими територіями є заплава річки Десни та схили її високого правого берега, території природно-заповідного фонду, сквери, парки, лісопарки та ділянки зелених насаджень. Загальна площа міста

Чернігова становить 7132 га, з них під зеленими насадженнями знаходяться 3100 га. Формування різних типів зелених насаджень Чернігова було пов'язано з історичними етапами розвитку міста, системою озеленення та благоустрою у другій половині ХХ ст. та сучасними тенденціями розвитку зеленого будівництва.

Матеріали та методики

Порівняльний аналіз дендрофлори різних типів насаджень здійснювався за такими критеріями, як оцінка таксономічного складу (видова та внутрішньовидова різноманітність), розподіл за фракціями (аборигенна та інтродукована), географічні та екологічні особливості, віковий стан, декоративність, ступінь антропогенного впливу.

Умовні позначення до рис. 1.1.

▲ Парки: 1 – "ім. М.М. Коцюбинського"; 2 – "Міський сад"; 3 – "ім. 50-річчя Жовтня"; 5 – "ім. 60-річчя Комсомолу"; 6 – "ім. Жовтня"; Парки пам'ятки садово-паркового мистецтва: 4 – "Болдині гори"; ■ Сквери: 1 – "ім. Б. Хмельницького"; 2 – "ім. М. Попудренка";

◆ – Алея Героїв, ▲ Бульвари: 1 – по проспекту Миру; 2 – вздовж річки Стрижень; природні території: урочища: 1 – "Ялівщина"; 4 – "Мар'їн гай"; 5 – "Березовий яр"; 6 – "Кривулівщина"; 7 – "Малієв яр"; 8 – "Подусівський ліс"; 9 – "Рашевщина"; лісопарк: 2 – "Кордівка"; заповідне урочище: 3 – "Святе"; 10 – р-н Подусівки; 11 – заплава правого берега річки Десни; 12 – р-н Новоселівка; 13 – р-н Павлівка; 14 – р-н ЗАЗу; 15 – заплава річки Десни; ▲ Михайло-Коцюбинське лісництво; ⊕ медичні заклади: Чернігівська міська лікарня № 1, № 2; Чернігівський туберкульозний диспансер; Чернігівська районна лікарня; ● вищі навчальні заклади: 2 – Чернігівський національний педагогічний університет, 3 – Політехнічний університет, 4 – інститут економіки та управління; 1 – КЗ "Обласна станція юних натуралістів"; ■ території піприємств: 1 – ЗАЗ, 2 – "Хімволокно", 3 – Ремзавод, 4 – Вокзал, 5 – "Чексил", 6 – Радіозавод, 7 – "Сіверянка" 8 – "Металіст", 9 – ТЕЦ; † кладовища;

★ агробіостанція Чернігівського національного педагогічного університету та Чернігівського обласного педагогічного ліцею.

Рис. 1.1. Картохема основних територій і осередків природної та культивованої дендрофлори міста Чернігова
Rice. 1.1. Card scheme key areas and branches of natural and cultivated dendroflora Chernihiv

В основу дослідження покладені описові (аналіз архівних матеріалів), польові (маршрутний і стаціонарний), флористичні, біоморфологічні, геоботанічні, математично-статистичні методи. Як об'єкт дослідження виступала дендрофлора різних територій міста Чернігова (парки, лісопарки, сквери, бульвари, урочища, вуличні насадження та інші) (рис. 1.1.). В межах цього поєднання важливе місце належить різним типам зелених насаджень, які згідно з підходами В.О. Кучерявого (1981) [3] розподілено на чотири основні групи. Кількісні показники видового складу дендрофлори різних типів насаджень наведено у таблиці 1.1.

Результати досліджень та їх обговорення

За результатами досліджень 2005 – 2012 рр. дендрофлора міста Чернігова налічує 265 видів та 75 культиварів деревних рослин, які належать до 125 родів, що об'єднуються у 54 родини. За кількісними показниками переважає відділ *Magnoliophyta* (229 видів, 108 родів, 48 родин).

Відділ *Pinophyta* (36 видами із 17 родів, 6 родин). Паркові території міста Чернігова виступають як основна складова зелених насаджень загального користування. Вони є осередками природної та інтродукованої дендрофлори, прикладом поєднання різних стилів садово-паркового мистецтва та своєрідними елементами міського середовища [4].

На основі вивчення дендрофлори 15 паркових територій було з'ясовано ряд особливостей їх сучасного стану, видового складу, участі аборигенних видів у формуванні насаджень тієї або іншої території (таблиця 1.2.). Вивчення видового складу паркових територій міста Чернігова, показало, що найбільші показники видової різноманітності мають урочище "Ялівщина" (101 вид, з них аборигенних – 32), лісопарк "Кордівка" (91 вид, з них аборигенних – 30), Парк "Міський сад" (82 види, з них аборигенних – 27, інтродукованих – 55), заповідне урочище "Святе" (77 видів, з них аборигенних – 26, інтродукованих – 51) та Парк

"імені М.М. Коцюбинського" (70 видів, з них аборигенних – 25, інтродукованих – 45). Це пояснюється поєднанням природно-екологічних (переважно едафічних, частково орографічних та гідрологічних) та історичних формувань цих

територій, увагою до центральних паркових територій міста протягом ХХ ст. з боку ландшафтних архітекторів та служб озеленення і благоустрою міста.

Таблиця 1.1. Показники дендрофлори різних типів насаджень міста Чернігова
Table 1.1. Indicators dendroflora different types of plants in Chernihiv

Тип насаджень	Назва території	Кількість видів, (культиварів)	% від загальної кількості
I. Загального користування	1. Парки, сквери	82 (11)	30,9
	2. Бульвари	58 (9)	21,8
	3. Алеї	43 (8)	13,6
	4. Лісопаркові масиви	101 (2)	38,1
	5. Території житлових кварталів	107 (9)	40,4
II. Обмеженого користування	6. Медичні заклади	98 (11)	36,9
	7. Навчальні заклади	94 (3)	35,5
	8. Обласна станція юних натуралістів	88 (7)	33,2
	9. Території підприємств	125 (9)	47,2
III. Насадження спеціального призначення	10. Агробіостанція	227 (64)	85,6
	11. Вуличні насадження	51 (4)	19,2
	12. Кладовища	76 (11)	28,7
	13. Захисні насадження	45 (0)	16,9
IV. Інші типи	14. Ґрунтозакріплюючі насадження	36 (0)	13,6
	15. Звалища і смітники	18 (0)	6,8

Таблиця 1.2. Характеристика насаджень загального користування міста Чернігова
Table 1.2. Characteristics of the public spaces of the city of Chernihiv

№	Назва паркової території	Рік створення	Площа, га	Кількість видів у т.ч. (аборигенних)
1	! Парк "імені М.М. Коцюбинського"	1846	18,2	70 (25)
2	Парк "Міський сад" * ¹	1883-1886	20,00	82 (26)
3	Парк "імені 50-річчя Жовтня"	XVIII ст.	6,74	30 (14)
4	Парк "Болдині гори" * ¹	1911	29,5	45 (15)
5	Парк "імені 60-річчя Комсомолу"	1961	2,34	25 (8)
6	Парк "імені Жовтня"	1961	12,11	25 (9)
7	Алея Героїв	1944-1947	5,18	43 (13)
8	Сквер "імені Б. Хмельницького"	1961	1,13	38 (10)
9	Сквер "імені М. Попудренка"	1898-1899	3,03	32 (7)
10	Бульвар по проспекту Миру	1947	11,5	57 (20)
11	Бульвар біля річки Стрижень	1961	2,4	33 (16)
12	! Урочище "Ялівщина"* ³	1946	110	101 (32)
13	! Лісопарк "Кордівка"	1883-1886	275	91 (30)
14	Урочище "Святе" * ²	XVII ст.	44	77 (27)
15	Урочище "Мар'їн гай"	XVIII ст.	12,5	58 (21)

Умовні позначення: *¹ – парк–пам'ятка садово-паркового мистецтва; *² – заповідне урочище; *³ – лісовий заказник місцевого значення (6,2 га); ! – перспективні для охорони території.

Основу деревостану досліджених територій складають інтродуковані види, зокрема для урочища "Ялівщина" – 69 видів, лісопарку

"Кордівка" – 61, Парку "Міський сад" – 55, для Парку "імені М.М. Коцюбинського" – 45. Щодо кількісних показників цих територій, то

переважаючими чисельно є види аборигенної групи, що слід пояснити як вдале та своєрідне поєднання на окремих площах паркового ландшафту з лісовим або за участю видів лісової групи.

В період існування Чернігівського ботанічного саду створювалися такі території як Алея Героїв, бульвар по проспекту Миру, що характеризуються значним видовим різноманіттям інтродуцентів, на основі існуючих природних осередків. Досить високим рівнем видового багатства відрізняються Парк "Міський сад" та Парк "імені М.М. Коцюбинського", що є результатом їх створення в середині–кінці ХІХ ст., відповідною площею та оптимізацією цих паркових територій в кінці ХХ ст.

Порівняння видового складу заповідних парків (парки пам'ятки садово-паркового мистецтва) показує, що найвищими показниками видового різноманіття дендрофлори відрізняється Парк "Міський сад" (у складі 82 види, з них 56 – інтродуценти), а Парк "Болдині гори" – 45 видів, з них 30 – інтродуценти. Історично ці території створювалися практично на межі ХІХ – ХХ ст., але Парк "Болдині гори" виступав тривалий час як історичний некрополь, з обмеженим відвідуванням до 1917 року. Парк "Міський сад" розвивався як Центральний парк культури і відпочинку, з одного боку з високим рекреаційним навантаженням, з іншого – на його території 50 – 60 роки ХІХ ст. висаджували різноманітні види дерев і кущів для створення ландшафтних композицій.

Таблиця 1.3. Систематична структура дендрофлори паркових територій міста Чернігова
Table 1.3. Systematic structure dendroflora park areas in Chernihiv

№ п/п	Назва паркової території	Кількість родини	Кількість родів	Кількість видів	% від загальної кількості
1	Парк "імені М.М. Коцюбинського"	28	49	70	69,3
2	Парк "Міський сад"	24	48	82	81,2
3	Парк "імені 50-річчя Жовтня"	16	22	30	29,7
4	Парк "Болдині гори"	20	32	45	44,6
5	Парк "60-річчя Комсомолу"	12	20	25	24,8
6	Парк "імені Жовтня"	9	15	25	24,8
7	Алея Героїв	18	32	43	42,6
8	Сквер "імені Б. Хмельницького"	18	27	38	37,6
9	Сквер "М. Попудренка"	16	22	32	31,7
10	Бульвар по проспекту Миру	21	35	57	56,4
11	Бульвар р. Стрижень	16	25	33	32,7
12	Урочище "Ялівщина"	31	50	101	100
13	Лісопарк "Кордівка"	30	57	91	90,1
14	Заповідне урочище "Святе"	24	46	77	76,2
15	Урочище "Мар'їн гай"	22	32	58	57,4

Порівняння таксономічних спектрів дендрофлори парків м. Чернігова (таблиця 1.3.) показало схожість систематичної структури більшості парків, з яких значною подібністю аборигенної складової дендрофлори характеризуються 2 парки – "Міський сад" та "імені М.М. Коцюбинського".

Інші паркові території (Алея Героїв, сквери, бульвари міста) створювалися переважно у післявоєнний час, (крім скверу "імені М. Попудренка"), а тому їх формування було пов'язано зі значним асортиментом деревних рослин із розсадника Чернігівського обласного ботанічного саду, радгоспу "Деснянський" та КП "Зеленбуд". Найбільша різноманітність

характерна для бульвару по проспекту Миру (57 видів, з них 20 – аборигенна складова), інші території мають градації від 43 до 32 видів, а природної складової – від 16 до 7 видів.

Слід відзначити відсутність залежності площі паркових територій Чернігова та їх видового різноманіття. Так, на території Алеї Героїв (5,18 га) нами виявлено 43 види деревних рослин (з них 13 – аборигенна складова), Скверу "Б. Хмельницького" (1,13 га) – 38 видів (10), а Парку "імені Жовтня" (12,11 га) – 25 видів (9).

На паркових територіях міста Чернігова нами виявлено 7 культиварів у 4 видів хвойних. Так, на території Парку "імені М.М. Коцюбинського" зростає 5 культиварів, серед них *Picea pungens*

Engelm. ('Argentea', 'Coerulea'), *Thuja occidentalis* L. ('Variegata', 'Globosa'), *Juniperus sabina* L. ('Tamariscifolia'). На Алеї Героїв трапляється найбільша кількість культиварів (7), зокрема у *Picea abies* (L.) Karst. ('Viminalis'), *P. pungens* ('Argentea', 'Coerulea'), *Thuja occidentalis* ('Variegata', 'Globosa'), *Juniperus sabina* ('Tamariscifolia'). На всіх інших територіях нами відмічалися 1 – 2 культивари, переважно у *Thuja occidentalis*. На територіях зелених насаджень м. Чернігова нами виділено 4 культивари у 4 видів покритонасінних (основа бульвару по Проспекту миру складають 86 особин *Quercus robur* L. ('Pyramidalis')); на території Парків "Міський сад", "імені М.М. Коцюбинського" зустрічаються поодинокі *Acer platanoides* L. ('Globosum') та *Salix alba* L. ('Vitellina pendula'), а в Сквері "імені М. Попудренка" у 2009 році було висаджено 12 особин *Spiraea japonica* L. ('Ovalifolia').

За віковою градацією паркові території Чернігова нами поділено на три групи (таблиця 1.2.): I – парки, вік, яких сягає понад 100 років (7 територій); II – парки, вік, яких сягає від 50 до 100 років (4); III – парки молодого віку (до 50 років (4)). Вивчення вікової структури осередків міської дендрофлори показало, що на паркових територіях переважають насадження віком від 50 – 70 років. Вони складають більше 50% від загальної кількості насаджень. Деревя віком від 20 – 50 років становлять 30%, а молоді рослини складають 20%. Особливу цінність парковим територіям надають вікові дерева та їх групи, більшість з них (85 особин) у межах міста Чернігова мають охоронний статус в категорії ботанічних пам'яток місцевого значення (15 об'єктів).

Географічні особливості паркових територій м. Чернігова полягають у тому, що на цих територіях переважають види з Циркумбореальної флористичної області (від 69 – до 16 видів) та декількох флористичних областей (від 31 – до 9). Більшість видів дендрофлори паркових територій інтродуковано з районів, природно-кліматичні умови яких схожі з умовами регіону інтродукції. А значна кількість видів з різноманітних флористичних областей та широка їх географія свідчить про порівняно високі інтродукційні можливості території досліджень [2]. Екологічні особливості дендрофлори паркових територій полягають у переважанні представників таких екологічних груп, як: фанерофіти (від 80 – до 25 видів), геліофіти (від 56 – до 14 видів), мезофіти (від 52 – до 17), оліготрофи (від 51 – до 7) та морозостійкі види (від 91 – до 24). Це обумовлено природно-кліматичними, едафічними та рядом інших особливостей формування міської дендрофлори та співвідноситься з показниками відповідних аналізів дендрофлори Чернігова в цілому.

Паркові території міста виступають як осередки генофонду інтродукованої та аборигенної дендрофлори, є важливими центрами рекреаційної діяльності та мають різний ступінь антропогенного навантаження [2]. На центральні території зелених насаджень (Парк "імені М.М. Коцюбинського", "Міський сад", Алея Героїв, Сквер "імені М. Попудренка") спостерігається вплив регульованої рекреації. На паркові території околиць міста ("імені 60-річчя Комсомолу", "імені Жовтня") – вплив нерегульованої рекреації, який проявляється у засміченні окремих їх ділянок, витоптування газонів. Засолення біля паркових доріг в зимовий час спостерігається вздовж бульварів та алей міста (бульвар по проспекту Миру, Алея Героїв).

В межах об'єктів, кварталів або прибудинкових територій зростають 107 видів деревних рослин. Пояснюється це тим, що міські жителі висаджували деревні рослини біля своїх будинків (спонтанне озеленення), які є красивоквітучими або мають корисні властивості (*Spiraea albiflora* Zab., *Sorbus aucuparia*, *Amelanchier ovalis* Medic., *Malus x domestica* Borkh., *Pyrus communis* L. та інші).

Насадження обмеженого користування м. Чернігова виступають як багатофункціональні території, які поєднують рекреаційні, санітарно-гігієнічні, фітонцидні і мікрокліматичні показники. Це визначає підбір та склад дендрофлори цих територій, зокрема показники чисельності хвойних. Склад дендрофлори насаджень обмеженого користування міста Чернігова представлений 227 видами деревних рослин. Агробіостанція Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка (далі ЧНПУ) та Чернігівського обласного педагогічного ліцею (далі ЧОПЛ) виступає як найбільший осередок дендрофлори насаджень обмеженого користування та взагалі зеленої зони м. Чернігова. Видовий склад деревних рослин налічує 227 видів, 113 родів, 49 родин, із покритонасінних 191 вид, 96 родів, 43 родини, голонасінні – 36 видів, 17 родів, 6 родин. Найбільшу різноманітність культиварів представлено в колекціях на території агробиостанції (64).

На територіях медичних закладів культивуються – 98 видів. Першу позицію займає Чернігівська центральна районна лікарня, у складі дендрофлори якої 73 види, з 53 родів, 27 родин (з них голонасінних – 8 видів, 6 родів, 2 родини, покритонасінних 73 види, 47 родів, 25 родин). Другу позицію займає Міська лікарня № 1 (57 видів, 40 родів, 19 родин, з них голонасінних – 5 видів, 3 роди, 2 родини, покритонасінних – 52 види, 44 роди, 16 родин). Всі інші медичні заклади міста Чернігова мають менші показники видового різноманіття (від 54 до 20 видів). В цілому склад голонасінних медичних закладів та

лікувальних установ включає 5 – 7 видів та 2 – 3 культивари. Це обумовлено переважанням видів-інтродуцентів північноамериканської групи (*Thuja occidentalis*), важливою роллю *Picea abies*, що має природний ареал поширення на території Чернігівської області та *Juniperus communis*, що також є видом природної флори регіону. З групи покритонасінних на територіях медичних закладів найбільш поширеними є види з декоративними, санітарно-гігієнічними та поглинаючими властивостями.

Дендрофлора навчальних, дошкільних установ та вищих навчальних закладів міста Чернігова має у своєму складі 94 види, з незначною участю хвойних (3 – 5 видів). Основу зелених насаджень закладів освіти складають види природної групи та 2 – 3 види – інтродуцентів (*Aesculus hippocasranum* L., *Acer negundo* L., *Thuja occidentalis*). Кількісні показники в різних закладах різняться чисельно та залежать від площі пришкольної (дошкільної) території, віку навчального закладу та підходів до його озеленення і благоустрою. Серед вищих навчальних закладів першу позицію за видовим різноманіттям займає територія Чернігівського державного технологічного університету (75 видів, 42 роди, 30 родин). Найбільша кількість особин голонасінних нами виявлено на території Чернігівського інституту економіки та управління.

Територія комунального закладу "Обласна станція юних натуралістів" налічує 88 видів, 54 роди, 27 родин, з них голонасінних виділяють 6 видів, 5 родів, 2 родини, покритонасінних – 82 види, 49 родів, 25 родин.

Зелені насадження на територіях промислових підприємств (125 видів) Чернігова поєднують санітарно-захисні, рекреаційні та ландшафтні-композиційні функції. Озеленення великих промислових підприємств міста Чернігова (ЗАТ "КСК Чексіл", ВАТ "Чернігівське Хімволокно", ЗАЗ, фабрика "Сіверянка", Радіозавод та інші) пов'язано з діяльністю їх власних ділянок з благоустрою та озеленення в період 80-х років ХХ ст. Це дозволило значно ширше використати асортимент різних деревних видів і культиварів та масово включати їх в загальне планування і благоустрій прилеглих територій [1, 4].

Вікові особливості насаджень обмеженого користування відзначаються середньовіковими градаціями (переважно 50 – 60 років), що пояснюється здійсненням основних посадок в період будівництва об'єктів та їх благоустроєм з використанням доступного на даний період асортименту посадкового матеріалу. Так, озеленення Чернігівської центральної районної лікарні було здійснено в середині 60-х років ХХ ст. з використанням посадкового матеріалу

хвойних з Державного дендрологічного парку "Тростянець" НАН України.

Географічні особливості дендрофлори насаджень обмеженого користування характеризуються переважанням груп видів з Циркумбореальної флористичної області (від 50 – до 15 видів), а на території агробіостанції – з Східноазійської (47), це обумовлено переважанням інтродуцентів у складі колекцій та цілеспрямованою діяльністю з культивування видів природно-кліматичні умови зростання яких, схожі з умовами міста Чернігова. Екологічні особливості дендрофлори даного типу зелених насаджень мають схожість з градаціями насаджень загального користування та характеризуються такими кількісними показниками переважаючих екологічних груп, як: фанерофіти (від 93 – до 15 видів), геліофіти (від 78 – до 12), мезофіти (від 65 – до 17), оліготрофи (від 65 – до 12) та морозостійкі види (від 110 – до 23). При озелененні даних територій та створенні їх композицій враховувалися екологічні особливості деревних рослин.

Антропогенний вплив на даний тип зелених насаджень проявляється у витоптуванні газонів, самосіві аборигенних видів та окремих інтродукованих та догляді за насадженнями.

Насадження спеціального призначення, внаслідок своєї багатоспрямованості, поєднують екологічні, захисні, колекційні та інші якості. В останні 20 років (кінець ХХ – початок ХХІ ст.) в межах міста Чернігова значно розвивається озеленення приватних фірм, банківських установ, готелів та закладів відпочинку. Систематична структура дендрофлори насаджень спеціального призначення представлена 59 видами, 43 родів, 16 видів. Прикладом сучасного озеленення з використанням хвойних є озеленення готельного комплексу "Придеснянський" та центрального офісу "Приватбанку".

На сучасному етапі дендрофлора вуличних насаджень міста Чернігова налічує 51 вид. Голонасінні в цій групі насаджень представлені 8 видами, переважно 1 – 2 особини (*Picea abies*, *P. pungens*, *Thuja occidentalis* та інші). Серед вуличних насаджень Чернігова, нами відмічено ряд територій, у складі дендрофлори яких трапляються малопоширені для міста види-інтродуценти, зокрема *Aesculus x carnea* Наупе. (по вул. Л. Толстого, Магістрацька, Гетьмана Полуботка), *Populus italica* (Du. Roi.) Moench. (вул. Щорса, Рокосовського, Шевченка, проспект Перемоги, проспект Миру), *Corylus colurna* L. (по вул. проспект Миру, вздовж Київського шосе).

Насадження 6 кладовищ міста Чернігова мають різноманітний склад дендрофлори (76 видів), характеризуються рядом ритуальних видів, значною кількістю хвойних та їх культиварів (15 видів) та окремими національно-етнокультурними відмінностями у підборі

асортименту рослин. Дендрофлора кладовищ відрізняються віковими особливостями та асортиментом декоративних рослин, зокрема "Яцево" (64 види), "Старобілоуське" (34), "Ялівщина" (27), "Єврейське" (19), "Бобровицьке" (15), "Подусівське" (10). До насаджень спеціального призначення нами віднесено захисні насадження, представлені 45 видами та ґрунтозакріплюючі насадження – 36 видів.

На територіях насаджень спеціального користування основні етапи озеленення здійснювалися в період активного функціонування цих об'єктів та пов'язані з їх благоустроєм, використанням внутрішньовидового асортименту посадкового матеріалу, в тому числі і цінних та малопоширених видів.

Географічні особливості насаджень спеціального користування міста полягають у тому, що на їх територіях переважають види з Циркумбореальної флористичної області (від 19 – до 25) в межах якої знаходяться ареали видів аборигенної групи та частково інтродуцентів. У спектрі життєвих форм серед деревних рослин територій спеціального користування переважають дерева (від 31 – до 69) з них листопадні складають 53 види, вічнозелені – 6. Екологічні особливості дендрофлори даного типу зелених насаджень схожі з градаціями насаджень загального та обмеженого користування, характеризуються відмінними чисельними показниками переважаючих екологічних груп.

Антропогенний вплив на даний тип зелених насаджень різноплановий та проявляється насамперед у догляді за насадженнями, стихійному засміченні окремих територій, самосіві північноамериканських адвентів та несанкціонованому знесенні окремих насаджень.

Серед інших типів насаджень в межах міської території Чернігова слід відмітити організоване сміттєзвалище Масани (18 видів) та стихійні звалища та смітники, в межах яких спостерігається самосів ряду адвентивних (*Acer*

negundo L., *Robinia pseudoacacia* L.) ряду природних (*Acer platanoides*, *Sambucus nigra* L., *Betula pendula* L.) видів та формування в майбутньому спонтанних дендрофітоценозів.

Висновки. Проведені дослідження свідчать, що найбагатшими за систематичним, видовим та внутрішньовидовим складом є дендрофлора територій обмеженого користування, серед яких виділяється колекція агробіостанції ЧНПУ та ЧОПЛ (227 видів). Інтродуковані види складають основу всіх типів насаджень з різними кількісними показниками. Найвищі (територія агробіостанції) є результатом цілеспрямованого колекціонування деревних рослин, а також наслідком оптимізації територій парків, скверів, закладів, підприємств. У деяких парках, які створювалися на основі природних лісів, виявлена значна участь аборигенних деревних рослин (за кількістю видів та особин).

Екологічну специфіку дендрофлори цих парків по відношенню до освітлення складає висока кількість тінелюбних та тіневитривалих дерев і кущів. У різних типах насаджень переважають деревні рослини із Циркумбореальної флористичної області, на території агробіостанції – Східноазійської.

Особливості вікової структури зелених насаджень Чернігова обумовлено історичними аспектами їх формування. Найвищі показники декоративності насаджень (території: агробіостанції, медичних закладів, оптимізованих скверів, підприємств) корелюють із наявністю значної кількості культиварів (насамперед, гарноквітучих кущів, деяких голонасінних).

Негативний вплив на розвиток паркових та лісопаркових територій має нерегульована рекреація, забруднення повітря автотранспортом та підприємствами, загушення внаслідок самосіву аборигенних видів та експансії деяких адвентів на вуличні насадження, підвищене засолення ґрунтів.

1. Кохно М.А., Кузнецов С.І., Маринич І.С., Клименко Ю.О. [та ін.] Анотований каталог різновидів, культиварів, форм деревних та кущових рослин. Ч. 1. Голонасінні (Полісся, Лісостеп та Карпати України) [Під заг. ред. М.А. Кохно] – К.: Фітосоціоцентр, – 2008. – 164 с.
2. Кохно Н.А. [и др.] Деревья и кустарники декоративных городских насаждений Полесья и Лесостепи УССР. [Под общ. ред. Н.А. Кохно] – К.: Наук. думка, – 1980 – 236 с.

3. Кучерявий В.П. Зеленая зона города. / В.А. Кучерявий – К.: Наук. думка, – 1981. – 248 с.
4. Потоцька С.О. Сучасний стан зелених насаджень міських територій Чернігівського Полісся та шляхи їх оптимізації (на прикладі м. Чернігова) /С.О. Потоцька // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки, [Вип. № 18]. – Луцьк, – 2010. – С. 24 – 27.

Отримано: 18 квітня 2012 р.

Прийнято до друку: 26 листопада 2012 р.